

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545¹

อารีรัตน์ ไกรสุวรรณ²

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และบทบัญญัติแห่งกฎหมายเกี่ยวกับการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงความเป็นมาของแนวความคิดการมองผู้ติดยาเสพติดมิใช่อาชญากร แต่เป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการฟื้นฟูบำบัดรักษาเพื่อให้สามารถกลับเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมได้ โดยอ้างอิงได้จากแนวคิดของทฤษฎีอาชญาวิทยาของสำนักอาชญาวิทยาวิทยาศาสตร์โดยเชื่อว่ามนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมขาดอิสระ เสรีภาพ การละเมิดกฎหมายนั้นเกิดขึ้นจากอิทธิพลของปัจจัยทางชีวภาพ จิตภาพและทางสังคม แนวคิดนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นว่าผู้กระทำความผิดนั้นคือ ผู้ป่วยที่ต้องการความช่วยเหลือและเอาใจใส่จากสังคม การลงโทษและความรับผิดชอบทางศีลธรรม จึงควรเปลี่ยนแปลงมาเป็นบำบัดรักษาและฟื้นฟูบุคลิกภาพ รวมทั้งทฤษฎีแทนการดำเนินคดีอาญา โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนขึ้นศาลโดยหลีกเลี่ยงหรือเบี่ยงเบนไม่นำสู่กระบวนการยุติธรรมแบบพิธี แต่ใช้วิธีอื่นแทน จากแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดเป็นพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 อันเป็นการผันคดีออกจากพิจารณาของศาลในรูปแบบของการให้อำนาจฝ่ายบริหารในการบำบัดเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งพระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้สามารถกลับมาสู่สังคมได้โดยไม่มีประวัติการกระทำความผิดติดตัว เนื่องจากพระราชบัญญัตินี้เห็นว่าผู้ติดยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วยมิใช่อาชญากร จึงควรได้รับการบำบัดรักษาโดยเป็นรูปแบบการบังคับบำบัด กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องหากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด ฐานเสฟและมียาเสพติดไว้ในครอบครอง ฐานเสฟและมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย ฐานเสฟและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะ ชนิด ประเภทและปริมาณที่กำหนด และไม่ปรากฏว่าเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ใน

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุชสมัย สุทธิบดี และคณะกรรมการสอบ คือ ศาสตราจารย์ พิเศษปัญญา สุทธิบดี และรองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ระหว่างดำเนินคดีในความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกในความผิดอื่น เมื่อมีการจับตัวผู้กระทำความผิดได้แล้วพนักงานสอบสวนก็จะนำตัวผู้กระทำความผิดส่งศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้ส่งผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพและการติดยาเสพติด เมื่อผลการตรวจพบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ติดยาเสพติด คณะอนุกรรมการฟื้นฟูก็จะกำหนดแผนการฟื้นฟูให้ผู้ต้องหาปฏิบัติ กรณีถ้าผลการฟื้นฟูเป็นที่น่าพอใจให้ถือว่าผู้นั้นพ้นจากความผิดและปล่อยตัวไป แต่ถ้าผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่น่าพอใจก็ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแจ้งความเห็นให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการทราบเพื่อดำเนินคดีต่อไป

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ใช้บังคับมาเป็นเวลานานนั้นไม่อาจแก้ปัญหาเสพติดได้ อันเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ตลอดจนกฎหมายนี้ยังไม่ครอบคลุมการกระทำความผิดหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาเรื่องอำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการอันเกิดจากความเกี่ยวพันระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 พบว่า ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ในมาตรา 33 วรรคสอง ได้กำหนดให้ในกรณีที่ผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี เพื่อประกอบการพิจารณาดำเนินคดีกับผู้นั้นต่อไป ซึ่งในการรับตัวผู้ต้องหามาเพื่อดำเนินคดีนั้น มาตรา 22 วรรคสี่ ได้กำหนดให้นำมาตรา 20 วรรคสองมาใช้บังคับโดยกำหนดว่า ในระหว่างที่รอพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมารับตัวผู้ต้องหาไปเพื่อดำเนินคดีให้สถานที่ที่รับตัวผู้ต้องหาไว้ตรวจพิสูจน์หรือฟื้นฟูมีอำนาจควบคุมผู้ต้องหาไว้ได้เท่าที่จำเป็น และให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณีมารับตัวผู้ต้องหาไปในทันทีที่สามารถกระทำได้ ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าว เกิดกรณีปัญหาที่หากผู้ต้องหาได้รับการฟื้นฟูในรูปแบบไม่ควบคุมตัว และเมื่อผู้ต้องหาหลบหนีไม่มารายงานตัว หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการฟื้นฟูจนผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจก็ไม่อาจนำความในมาตรา 20 วรรคสอง มาบังคับใช้ได้เนื่องจากผู้ต้องหาไม่ได้อยู่สถานที่ที่ควบคุมที่จะรับตัวได้ ปัญหาที่ตามนี้จะถือว่าผู้ต้องหายังอยู่ภายใต้การควบคุมของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีการควบคุมตัวแบบไม่เคร่งครัดหรือไม่ เพราะหากไม่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูผู้นั้นแล้วก็ต้องนำหลักกฎหมายทั่วไปมาใช้คือ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาใช้บังคับโดยตามมาตรา 7 วรรคหนึ่งกำหนดให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลแขวงให้ทันภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่ผู้ต้องหาถูกจับ มิฉะนั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมอัยการก่อนจึงจะฟ้องได้ ตามมาตรา 9 ซึ่งเมื่อกฎหมายไม่ได้กำหนดจุดตัดระหว่างการบังคับตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือต้องบังคับตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงนั้น ส่งผลให้เกิดความสับสนว่าระยะเวลา 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาใดทำให้มีผลกระทบต่ออำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการ ดังนั้น เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการเริ่มนับ

ระยะเวลาจึงควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 20 วรรคสอง โดยเพิ่มข้อความว่า เว้นแต่กรณีที่ต้องหาไม่อยู่ในสถานที่ที่ตรวจพิสูจน์หรือฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ถือว่ามีการรับตัวผู้ต้องหาไปดำเนินคดีแล้วต่อเมื่อผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจควบคุมของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี เพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ

ประเด็นปัญหาการกำหนดฐานความผิดที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19 ได้จำกัดฐานความผิดไว้เพียง 4 ลักษณะเท่านั้น คือ เสพยาเสพติด เสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครอง เสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย เสพและจำหน่ายยาเสพติด ที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูได้ ซึ่งจากการศึกษาพบการเสพยาเสพติดเป็นที่มาของการกระทำความผิดในหลายกรณี เช่น ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ หรือกรณีความผิดฐานขบขีรถจักรยานยนต์เสพยาเสพติดนั้น ก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะได้รับการฟื้นฟูทั้งที่มีอัตราโทษต่ำกว่าความผิดฐานเสพและจำหน่ายยาเสพติด อีกทั้งมาตรานี้ยังกำหนดเงื่อนไขอีกว่า ผู้ที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูต้องไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นการผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งยิ่งจำกัดสิทธิของผู้ที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู กล่าวคือ เมื่อผู้ต้องหาได้กระทำความผิดแม้จะเป็นความผิดลหุโทษ หรือความผิดอันยอมความได้ที่สามารถตกลงกันได้ ก็ถือว่าผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นการผิดที่มีโทษจำคุก ก็ไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟู ดังนั้นบทบัญญัติในมาตรา 19 จึงถือเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ซึ่งมีแนวคิดที่ว่าผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้ป่วย มิใช่อาชญากร จึงควรที่จะได้รับการบำบัดฟื้นฟู และกลับคืนสู่สังคมโดยไม่ต้องมีประวัติการกระทำความผิดติดตัวอันเป็นประโยชน์แก่ผู้กระทำความผิดเป็นอย่างมาก จึงควรแก้ไขมาตราดังกล่าวโดยกำหนดขยายฐานความผิดที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูและให้อำนาจแก่ศาลในการใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าบุคคลนั้นสมควรได้รับการฟื้นฟูหรือไม่

ประเด็นปัญหาข้อบกพร่องของบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ส่งผลทำให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดซ้ำ และทำให้การบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ไม่บรรลุผลเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้ไม่มีบทบัญญัติที่จำกัดจำนวนครั้งในการที่จะได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู จึงส่งผลให้ผู้ผ่านกระบวนการนี้แล้วหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำและได้รับการฟื้นฟูซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยไม่มีที่สิ้นสุด อีกทั้งผู้กระทำความผิดที่ผ่านกระบวนการฟื้นฟูก็จะได้รับการลดประวัติอาชญากรรมไม่มีความผิดติดตัว ซึ่งการบัญญัติกฎหมายเช่นนี้ยังเป็นช่องว่างแก่ผู้ค้ายารายใหญ่ที่จะให้ผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดในปริมาณเล็กน้อยเพราะหากถูกจับก็สามารถเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูได้ นอกจากนี้พระราชบัญญัตินี้ยังไม่ได้บัญญัติถึงเรื่องการควบคุมติดตามตัวผู้กระทำความผิดภายหลังที่ได้รับการปล่อยตัวแล้ว ซึ่งต่างกับกฎหมายต่างประเทศอย่างเช่น ประเทศมาเลเซีย ที่กำหนดให้มีการติดตามดูแลภายหลังปล่อยตัวอีกเป็นระยะเวลา 2 ปี ซึ่งการที่บทบัญญัติของกฎหมายไทย

ไม่ได้บัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ ทำให้เพิ่มโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ นอกจากนี้การบำบัดตามพระราชบัญญัตินี้เป็นระบบบังคับบำบัดอย่างเคร่งครัดซึ่งมิได้คำนึงถึงความยินยอมของผู้กระทำความผิด ส่งผลให้การบำบัดโดยไม่ได้รับความยินยอมสำเร็จได้ยาก เนื่องจากสภาพจิตใจของผู้กระทำความผิดไม่พร้อมจะได้รับการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ไม่บรรลุผล จึงควรแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ควรจำกัดจำนวนครั้งที่มิสิทธิเข้ารับการฟื้นฟู กำหนดมาตรการควบคุมติดตามภายหลังได้รับการปล่อยตัว หรือเพิ่มขึ้นขั้นตอนปฏิบัติในการฟื้นฟูโดยสมัครใจ เพื่อให้การบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหากฎหมายเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ผู้ศึกษาพบว่ามิข้อเสนอแนะ คือ

1. ประเด็นปัญหาเรื่องอำนาจฟ้องคดีของพนักงานอัยการ อันเกิดจากความเกี่ยวพันระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 20 วรยศสองที่บัญญัติถึงการที่ส่งตัวผู้ต้องหาเพื่อไปดำเนินคดี โดยบัญญัติเพิ่มเติมว่า เว้นแต่ กรณีที่ผู้ต้องหาไม่อยู่ในสถานที่ที่ตรวจพิสูจน์หรือฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ถือว่ามีการรับตัวผู้ต้องหาไปดำเนินคดีแล้วต่อเมื่อ ผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจควบคุมของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี

2. ประเด็นปัญหาการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมีสิทธิได้รับการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19

2.1 ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 19 โดยการกำหนดขอบเขตฐานความผิดให้กว้างขวางขึ้น กล่าวคือ กำหนดให้ผู้เสพยาเสพติดแม้จะกระทำความผิดฐานอื่นนอกจากฐานเสพ เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย และเสพและจำหน่าย หากพิสูจน์ได้ว่า กระทำความผิดนั้นเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการเสพยาเสพติด และศาลเห็นสมควรว่ามีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการฟื้นฟู ก็ให้บุคคลนั้นมีโอกาสที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูได้

2.2 ควรแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ที่ห้ามมิให้บุคคลนั้นเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู หากปรากฏว่าบุคคลอยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล โดยเพิ่มเติมข้อยกเว้นว่า ไม่รวมถึงความผิดหลุโทษ หรือความผิดอาญาอันยอมความได้และสามารถตกลงกัน ซึ่งจะเพิ่มโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูมากยิ่งขึ้น

3. ประเด็นปัญหาข้อบกพร่องของบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ส่งผลทำให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดซ้ำ

3.1 ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 19 วรรคหนึ่งโดยกำหนดข้อยกเว้นไว้ว่า หากผู้กระทำนั้นได้ผ่านกระบวนการฟื้นฟูมาแล้วและกลับมามีความผิดซ้ำอีกเกินกว่า 3 ครั้งบุคคลนั้นไม่มีสิทธิเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูให้ดำเนินคดีต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีก

3.2 ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยเพิ่มบทบัญญัติให้มีการนำระบบการควบคุมติดตามภายหลังจากที่พ้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไปแล้วโดยกำหนด เงื่อนไข และระยะเวลาในการควบคุมติดตามตามลักษณะของความผิดที่ผู้เข้ารับฟื้นฟูได้กระทำความ และหากมีการฝ่าฝืนก็จะมีการกำหนดมาตรการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน หรือกำหนดบทลงโทษในลักษณะคล้ายกับการให้ผู้ที่พ้นจากการฟื้นฟูทำทัณฑ์บนไว้ว่าหากกลับไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกจะถูกลงโทษตามที่ได้ทำทัณฑ์บนไว้

3.3 ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ในเรื่องเกี่ยวกับการสมัครใจในการเข้ารับการบำบัดรักษาให้แก่ผู้เสพที่ยังไม่ได้ถูกจับกุมโดยอิงกับหลักการตามประกาศคำสั่งคณะกรรมการกฤษฎีกาความสงบแห่งชาติที่ 108 / 2557 เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ติดยาเสพติดมีทางเลือกที่จะเข้าสู่ระบบการบังคับบำบัดซึ่งจะต้องถูกส่งตัวไปควบคุม ณ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือเลือกที่จะสมัครใจบำบัดซึ่งจะถูกส่งตัวไปบำบัดรักษาอย่างสถานพยาบาลและถูกควบคุมดูแลโดยหน่วยงานทางปกครอง ทั้งนี้ให้กำหนดวิธีการและหลักการในการบำบัดด้วยความสมัครใจอย่างมีมาตรฐานและแบบแผนมากกว่าที่ปรากฏในคำสั่งคณะกรรมการกฤษฎีกาความสงบแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2545.
- คมกริช ดุลยพิทักษ์. คู่มือการดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2549.
- ศิริเพ็ญ สุภกาญจน์กัณดิ และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและประสิทธิภาพของระบบบำบัดรักษายาเสพติด. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2552.
- อัมณพ ชูบำรุง และอุนิษา เลิศโตมรสกุล. อาชญากรรมและอาชญาวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.